HAM3700 Vårhøj, Rinkenæs Sogn, Lundtoft Herred, tidl. Åbenrå Amt, Stednr. 22.01.09. Sb.nr. 61.

Indhold

Resume 4

Undersøgelsens forhistorie 4

Undersøgelsens resultater 5

Hus K1 6

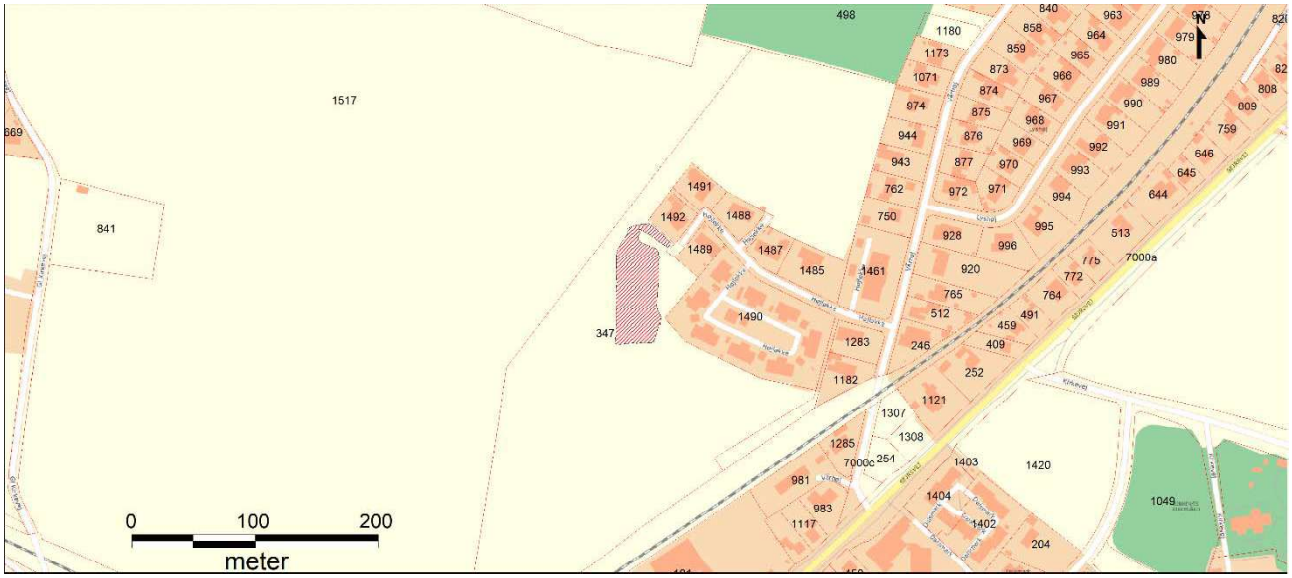
Perspektivering 7

Tidstavle med udgravningen indplaceret 8

Ordliste over arkæologiske udtryk 9

© 2021 Museum Sønderjylland, Arkæologi og forfatter. Eftertryk tilladt med tydelig kildeangivelse.

Dokumentationsmateriale (fund, fotos, stolpehulsskemaer, tegninger, opmålingsfiler og beretning) opbevares på Museum Sønderjylland – Arkæologi, Dalgade 7, 6100 Haderslev. Herudover kan den fulde beretning findes på museets hjemmeside: https://msj.dk/arkaeologi/. Bygherre er velkommen til at kontakte museet for adgang til beretning og dokumentationsmateriale.

Figur 1. Placeringen af udgravningsområdet på baggrund af skærm- og matrikelkort. ©Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering.

Figur 2. Placeringen af udgravningsområdet på baggrund af ortofoto og matrikelkort. ©Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering.

Resume

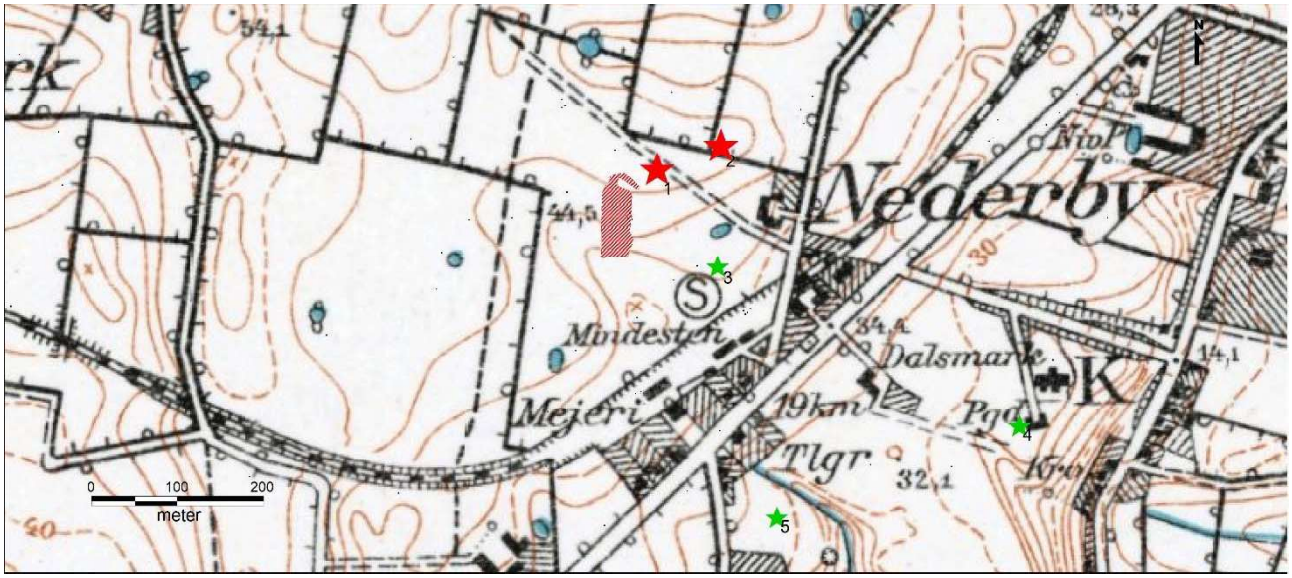
Arkæologisk udgravning af et areal på 3045 m2 forud for udstykning af parcelhusgrunde. Udgravningen afdækkede affaldsgruber fra jernalderen og et enkelt hus fra yngre romersk jernalder eller ældre germansk jernalder.

Undersøgelsens forhistorie

Udgravningen blev foretaget på baggrund af Sønderborg Kommunes ønske om at udstykke byggegrunde ved Vårhøj i Rinkenæs. Forud for udstykning af byggegrunde ved Vårhøj og Højløkke har Museum Sønderjylland – Arkæologi gennem flere år foretaget forundersøgelser i etaperne 1-4. Den konkrete baggrund for den gennemførte udgravning var resultaterne af forundersøgelsen af etape 2, som blev gennemført af Gunvor Christiansen i 2007, sammenholdt med resultaterne af undersøgelsen af en boplads fra yngre romersk jernalder, umiddelbart øst for nærværende udgravningsområde (HAM3700 Vårhøj, etape 1).

Lokaliteten er placeret ca. 1300 meter vest for Flensborg Fjord på et ujævnt plateau i det urolige morænelandskab. Undergrunden består af hårdt gråguit ler med en del større og mindre sten. En stor del af udgravningsfeltet udgøres af et større tørlagt vådområde, lig en række fugtige lavninger, som ses i de omkringliggende marker. Arealet har ligget i dyrket mark indtil undersøgelsens gennemførelse og muldtykkelsen varierede fra ca. 35 cm i den sydlige del af området til op mod en meter over lavningen.

Det undersøgte område er omgivet af enkelte andre arkæologisk interessante lokaliteter. På nedenstående kort er nærliggende lokaliteter markeret og beskrevet. Mest relevante er bebyggelsen HAM3700 etape 1 fra yngre romersk jernalder og HAM5523 fra sen germansk jernalder eller vikingetid, som ligger henholdsvis 100 og 150 meter nordøst for udgravningsfeltet. Derudover er også registreret levn fra sten- og bronzealderen inden for en radius af 500 meter.

Figur 3. Udgravningsfeltet på baggrund af lave målebordsblade, udgivet mellem 1926 og 1941. Med stjerner er markeret omkringliggende fortidsminder. 1) Boplads fra yngre romersk jernalder, HAM3700, etape 1. 2) Boplads fra yngre germansk jernalder og vikingetid, HAM5523 Højlykke. 3) Sløjfet gravhøj fra oldtid. 4) Koncentration af flintgenstande fra den sene stenalder. 5) Flintøkser fra stenalder og urne fra ældre romersk jernalder, privat indsamlet. ©Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering.

Undersøgelsens resultater

Udgravningen afslørede spredte boplads- og aktivitetsspor i form af stolpehuller og gruber, foruden en enkelt hustomt i den sydligste del af området. Såvel stolpehuller som gruber fremstår som mørkfarvede plamager i undergrunden. De mørke farver er opstået, da muld, trækul og lignende er fyldt i et hul til eksempelvis en stolpe. Foruden hustomten er de fleste anlæg dateret på baggrund af det ret sparsomme keramikmateriale til perioden fra yngre bronzealder til førromersk jernalder.

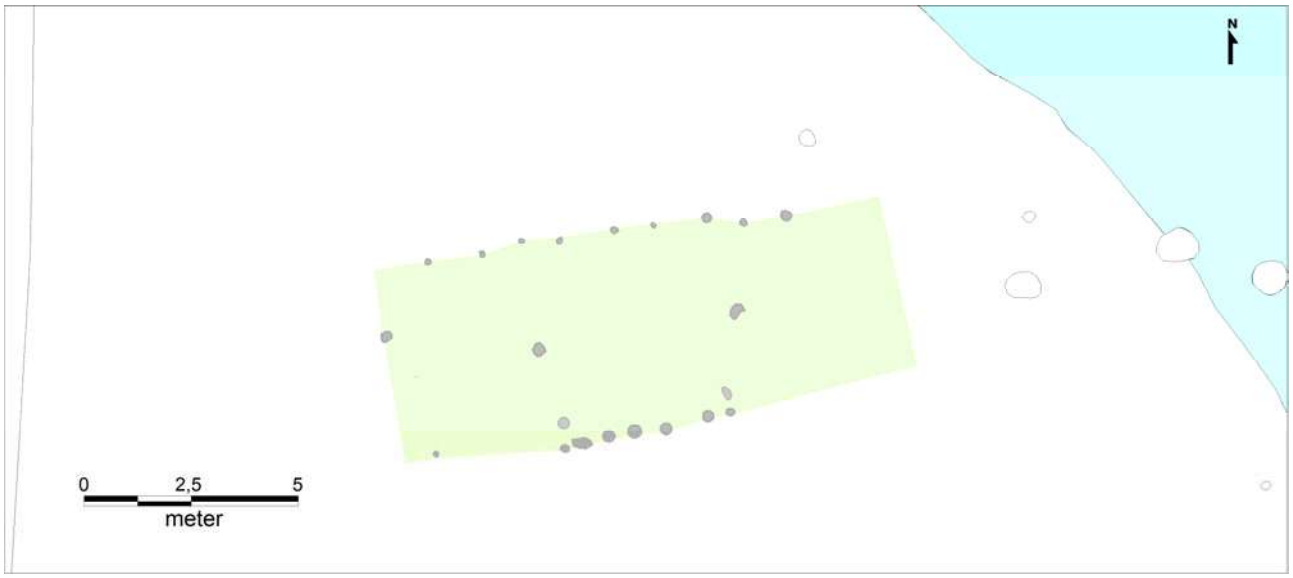

Figur 4. Oversigt over udgravningsområdet. Det turkise område er et nu drænet vådområde. Huset K1 er markeret med grønt nederst i udgravningsfeltet. ©Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering.

Aktivitetssporene i form af stolpehuller og gruber fordeler sig i to områder, hhv. nord og syd for vådområdet. Keramikmaterialet knytter sig hovedsageligt til det sydlige område, men enkelte skår blev også fundet i en grube i det nordlige område. På baggrund af keramikken, tyder intet på, at de to aktivitetsområder er fra forskellige perioder.

En enkelt konstruktion blev undersøgt i udgravningen; et toskibet hus, som også blev erkendt i forundersøgelsesfasen. Tagkonstruktionen i et toskibet hus bæres af store, nedgravede stolper i husets midterakse, som deler huset op i to *skibe*. Et hus uden indvendige tagbærende stolper er således étskibet, mens et hus med to langsgående rækker af tagbærende stolper kaldes treskibet. Groft sagt dateres de toskibede huse traditionelt til bondestenalderen (ca. 4000-1700 f.v.t.), de treskibede huse til bronzealder, jernalder og vikingetid (ca. 1700 f.v.t.-1050 e.v.t.) og de étskibede huse til middelalderen og renæssancen (ca. 1000 e.v.t.-1660 e.v.t.). En ^{14}C-datering fra forundersøgelsen i 2007 indikerede en datering mellem 250 og 390 e.v.t.; en periode kaldet yngre romersk jernalder. Typologisk vil man traditionelt datere et sådant hus til den sene stenalder, hvorfor ^{14}C-dateringen forud for udgravningen blev anset for værende usikker. Et mål med udgravningen var således at afklare, hvorvidt ^{14}C-prøven fra forundersøgelsen var forurenet af overlejrende yngre anlæg og udtage yderligere jordprøver til datering.

Hus K1

Figur 5. Oversigt over toskibet hus K1. Anlæg der indgår i husets konstruktion er grå, den formodede grundplan grøn og det tørlagte vådområde turkist.

Jordprøven til ^{14}C-dateringen blev udtaget fra én af de to tagbærende stolpers nedgravninger i midten af huset. I praksis udtages forkullet materiale fra jordprøven og sendes til analyse, i dette tilfælde i Poznan i Polen. Såvel i forundersøgelsen, som i den systematiske udgravning blev der i de tagbærende stolper registreret store mængder byg. Herudover fandtes mindre mængder havre, almindelig rug foruden lidt ubestemmeligt korn. Af ukrudt registreredes hvidmelet gåsefod, skærmvortemælk og ferskenpileurt.

Resultatet af ^{14}C-analysen gav en datering til yngre romersk jernalder eller ældste germanske jernalder – formentlig perioden fra 318-416 e.v.t.

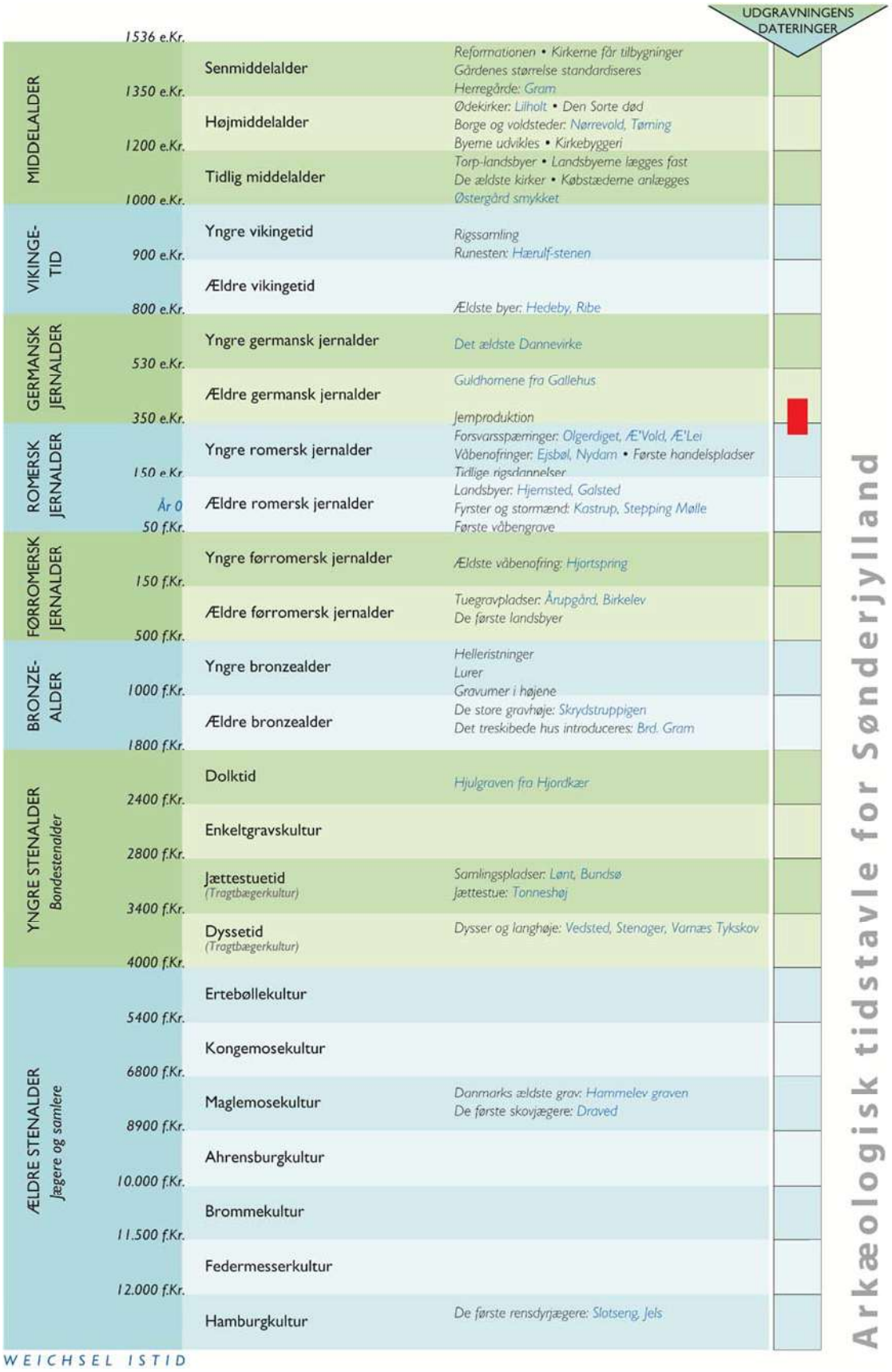
Figur 6. Oversigt over det udgravede hus K1, hvor stolpehullerne, som indgår i husets konstruktion er markeret med mel. Set fra syd.

Perspektivering

Det typiske beboelseshus fra yngre romersk jernalder og ældre germansk jernalder er treskibede langhuse, hvorfor den enligtliggende konstruktion K1 må formodes at være en form for økonomibygning. Ikke mange lignende huse fra samme periode er udgravet, hvorfor den lille bygning K1 kan være en interessant brik i vores forståelse af byggeskik i Sønderjylland. Umiddelbart har det kun være muligt at finde et enkelt lignende hus fra Vesterkobbel på Als, så huset K1 er altså et eksempel på en meget sjælden konstruktionstype fra jernalderen.

Nord og øst for udgravningen er tidligere undersøgt bebyggelsesspor fra yngre romersk jernalder, germansk jernalder og muligvis vikingetid. K1 kan således formodes at være en økonomibygning, med tilknytning til bebyggelsen HAM3700 Vårhøj, etape 1. Hvorvidt det er denne bebyggelse, som sidenhen flyttes lidt mod nord til det udgravede område HAM5523 Højløkke, kan ikke afgøres, men hvis dette er tilfældet, er der tale om en kontinuerlig bebyggelse fra i hvert fald romersk jernalder til vikingetid.

Tidstavle med udgravningen indplaceret

Ordliste over arkæologiske udtryk

Fundtyper:

Bopladsfund: Lokalitet med fund af kulturlag, stolpehuller og gruber, som indgår i hytter, huse, gårde, landsbyer og/eller aktivitetsområder.

Offerfund: Fund omfattende en eller flere genstande, som er ofret til guderne. De er således ikke nedlagt med henblik på genfinding/genbrug.

Depotfund: Fund af genstande, som er gemt væk med genfinding/genbrug for øje.

Gravfund: Fund af begravelser. Er der mere end 3 samtidige grave inden for 5 meters afstand kaldes det en gravplads.

Anlæg:

Kulturlag: Forseglet jordlag, som indeholder genstande repræsenterende et kortere eller længere tidsrum. Kulturlag kan ligge forseglet i flere niveauer over hinanden.

Fyldskifte: Nedgravning med blandet fyld bestående af muld og undergrundsmateriale. Ved udgravning vil fyldskifter fremstå som områder, der er mørkere end den omgivende undergrund.

Stolpehul: Nedgravning til stolper.

Grøft: Aflang, sammenhængende, smal nedgravning.

Grube: Nedgravning, som er større end et stolpehul. Gravet enten i forbindelse med materialetagning - f.eks. ler eller sand -, til udførelse af et bestemt arbejde - f.eks. jernudvinding, garvning, høropblødning – eller til opbevaring af forråd – f.eks. ler eller fødevarer. Efterfølgende er gruben gerne fyldt op med affald fra husholdningen og benævnes så affaldsgrube

Kogestensgrube: Grube fyldt med opvarmede sten og brugt som ovn. Andet navn: Jordovn.

Rodvælter: Større, todelt fyldskifte. Opstår når træer vælter.

Jordfæstegrav: Begravelse i kiste, liget ubrændt. Andre navne: Egekistegrav, skeletgrav, kistegrav.

Urnegrav: Den døde er brændt på ligbål. Ligbålsresten er lagt i en urne.

Brandplet: Den døde er brændt på ligbål. Ligbålsresten er lagt i en nedgravning eller grube. Andet navn: Brandgrube; brandgrav.

Fladmarksgrave: Grave, som er anlagt under flad mark. Ses som et fyldskifte umiddelbart under pløjelagsniveau.

Højgrave: Grave, som er dækket af en gravhøj. Forskellige typer af gravhøje: Langhøj, rundhøj, storhøj, tuegrav.

Randsten: Stenkreds som afgrænser gravhøj eller grav.

Huse & bygninger:

Enskibet hus: Hus, hvor de tagbærende stolper sidder i væggen. Andet navn: Rammehus.

Toskibet hus: Hus med en indre række tagbærende stolper. Andet navn: Midtsulehus.

Treskibet hus: Hus med to indre rækker tagbærende stolper. Andre navne: Treskibet langhus, treskibet højremshus.

Trelleborghus: Treskibet hus – kun to indre sæt tagbærende stolper - med skrå støttestolper til væggene.

Udskudshus: Enskibet hus. Parallelt med væggen findes lodrette stolper, der udgør små tagoverdækkede sidebygninger = udskud.

Grubehus: Hus med nedgravet gulv.

Staklade: Forrådshus med hævet gulv og som oftest 4 – i sjældnere tilfælde 6 - tagbærende stolper: Andet navn: hjelm.

Diemen: Anlæg med hævet gulv båret af 4 eller 6 stolper, uden tag og omgivet af ringgrøft. Bruges til opbevaring af forråd.

Rutenberge: Forrådshus med hævet gulv og forskydeligt tag. Taget har været båret af 4, 5 eller 6 – i sjældnere tilfælde flere – tagbærende stolper.

For staklader, diemen og rutenberge gælder: Kan anlægstypen ikke klart erkendes benævnes det ud fra antallet af tagbærende stolper: eks. 4-stolpeanlæg, 6-stolpeanlæg osv.

Hegn & indhegninger:

Palisadehegn: Hegn af tætstående stolper sat i grøft eller rende.

Fletværkshegn: Stolpehegn med fletværk af tynde grene.

Faskinehegn: Dobbeltstolpehegn udfyldt med tynde grene mellem dobbeltstolperne.

Sadeltagshegn: Tagoverdækket hegn. Taget har som hovedregel været båret af to rækker tagbærende stolper parallelt med hegnet. I sjældnere tilfælde ses kun en eller tre rækker tagbærende stolper. Åben ind mod gårdspladsen.

Hegnslade: Lade som udgør en del af hegnet. Taget har været båret af to rækker tagbærende stolper, hvoraf den ene er sat i hegnslinien. Åben mod gårdspladsen.

Toftehegn: Indhegning af gårdspladser – især i vikingetid og tidligmiddelalder.

Lægård: Indhegnet aktivitetsområde inden for toftehegnet - gerne i tilknytning til gårdens bygninger.

Fægård: Indhegnet dyrefold indenfor toftehegnet.

Dateringsmetoder & Naturvidenskab:

^{14}C datering: Dateringsmetode, hvor man måler, hvor meget af det radioaktive kulstof 14 som er tilbage i en prøve af organisk materiale

Dendrokronologi: Dateringsmetode, hvor man måler og tæller årringe i træ. I Danmark laves der primært dendrokronologi på egetræ. Der skal være minimum 50 årringe i en prøve for at opnå en datering.

Termoluminiscens-datering: Dateringsmetode, hvor man måler den energi, som kvartskorn optager fra omgivelserne efter at de ikke længere bliver udsat for sollys eller varme. Bliver ofte forkortet TL-datering eller OSL-datering.

Makrofossilanalyse: Ved flotation (opslemning og sigtning af jordprøver i vand) kan indholdet af organisk materiale, som regel trækul, forkullede plantedele, frø og korn, udvindes. Materialet kan fortælle noget om husholdning, markafgrøder og dyrkningsmetoder samt husindretning.

Fosfatanalyse: Ved at bestemme mængden af fosfat i en jordprøve kan man få indblik i huse, gårde og landsbyers indretning, funktion og organisation.

Pollenanalyse: Analysemetode hvor mængden af pollen tælles og artsbestemmes. Giver et indtryk af et områdes vegetations- og kulturudvikling.

Fagudtryk:

Feltflade: Det niveau, ned til hvilket overjorden afgraves, for at man kan erkende fyldskifter, kaldes feltfladen eller feltfladeniveau.

Stratigrafi: Lagfølge: Hvis jordlag ligger over hinanden, taler man om vertikal stratigrafi eller lagfølge. Modsat taler man om horisontal stratigrafi, hvis hytter, huse, gårde eller landsbyer har flyttet sig hen over en flade i det vandrette plan. De har så at sige bevæget sig som en bølge hen over et område.

Profil: Lodret jordvæg, som viser jordlagenes lagfølge. Fremkommer ved at gennemgrave (snitte) et fyldskifte eller anlæg. Kaldes derfor også et snit.

Nivellering: Fyldskifternes dybde og relative registreringsniveau i forhold til hinanden aflæses (nivelleres) ved brug af nivelleringsapparat (kikkert) og stadie (målestok). Udtrykket *DNN* betyder **D**ansk **N**ormal **N**ul = højde over havoverfladen. Bruges kun hvis et nøjagtigt mål er påkrævet - f.eks. i forbindelse med stenalderbopladser beliggenhed i forhold til kystlinien. Alle aflæsninger foretages i forhold til et forud fastlagt, bestemt punkt (fikspunkt).

Målesystem: Alle fyldskifter tegnes i et fast målestoksforhold (1:10, 1:20, 1:50, 1:100 osv.) på tegnepapir. Det gøres lettest ved at bruge et retvinklet koordinatsystem som målesystem. X-aksen er orienteret mod øst og Y-aksen mod nord. Heri kan ethvert funds placering beskrives ved to tal f.eks. (X,Y) =(110,120).

Relativ og absolut Datering: En datering er relativ, hvis der ikke via naturvidenskabelige analyser kan bestemmes et årstal (kalenderår = absolut datering). Arkæologiske dateringer ud fra genstande og anlægstyper er altid relative.

Typologi: Læren om genstande og anlægs formmæssige udvikling.